

ЯКОВЕНКО Р. В.

ЛЕКЦІЯ № 12

з курсу

**ОСНОВИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

для студентів інженерно-технічних спеціальностей

УДК 330.101(075)

ББК 65.01я73

Я47

Затверджено на засіданні кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики. Протокол від 12 вересня 2018 року № 2.

© Р.В. Яковенко, 2018.

© ЦНТУ, 2018.

Тема 12. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО (СГ) та МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ (МЕВ)

ЗМІСТ

1. Сутність та характеристика сучасного СГ.
2. Основні форми МЕВ.
3. Ціна світового ринку.
4. Платіжний і торговий баланси.
5. Валютний курс та валютні системи.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ

1. Економічні аспекти глобальних проблем.
2. Абсолютні переваги А. Сміта.
3. Порівняльні переваги Д. Рікардо.
4. Основні напрями, форми і суб'єкти зовнішньоекономічних відносин України.
5. Протекціонізм та фрітрейдерство.

1. Сутність та характеристика сучасного СГ

Світове господарство являє собою сукупність національних економік та особливу сферу міжнародних зв'язків, в яких національні господарства виступають як єдина система використання ресурсів та обміну результатами виробничої діяльності.

Сучасне СГ характеризується наступними рисами:

1) в світі існує нерівномірність економічного розвитку різних країн, які поділяють на 5 груп:

- економічно розвинуті країни;
- країни, що стрімко розвиваються — Китай, Бразилія;
- країни перехідної економіки;
- країни – експортери нафти;
- слаборозвинуті країни.

2) Міжнародна співпраця будується на *міжнародному поділі праці (МПП)* та *виробничій кооперації (ВК)*.

Міжнародний поділ праці – це спеціалізація окремо взятих країн на виробництві певних груп товарів та послуг, у відповідності до наявних ресурсів та виробничого персоналу. МПП є основою спеціалізації праці та підвищення ефективності національного виробництва.

Міжнародна виробнича кооперація – це співпраця господарських одиниць певних країн задля спільного виробництва певної продукції.

3) Відбувається зростання економічної взаємозалежності між національними економічними системами, що зумовлює необхідність взаємопідтримки, а значить сприяє економічному розвитку різних країн.

4) У світовому господарстві діють загальні економічні закони: вартості, цін, попиту і пропозиції, що спрощує механізм міжнародної співпраці.

5) Перед суспільством виникли спільні проблеми, які вимагають розв'язання на світовому рівні: екологія, вичерпаність ресурсів, тероризм тощо.

2. Основні форми МЕВ

Найпоширенішими формами МЕВ є:

- а) міжнародна торгівля;
- б) вивезення чи ввезення капіталу;
- в) науково-технічне співробітництво;
- г) валютно-фінансові відносини;
- д) міжнародна міграція робочої сили.

Міжнародна торгівля є найпоширенішим та історично першим видом міжнародного співробітництва. Специфіка сучасної міжнародної торгівлі полягає в тому, що розвинуті країни торгують готовою продукцією, а недостатньо розвинуті – сировиною або напівфабрикатами. Сучасна МТ прагне до вільної “ліберальної” торгівлі, спрямованої на вільне ввезення будь-яких товарів. Однак, кожна країна окремим напрямком бюджетно-податкової політики використовує методи “протекціонізму”, тобто захисту вітчизняного виробника шляхом високого мита, ліцензій, квот. Рівнем протекціонізму по відношенню до різних груп товарів можна визначити структуру та рівень розвитку економіки країни.

Вивезення капіталу відображає кількість коштів юридичних та фізичних осіб однієї країни, витрачених на придбання активів та цінних паперів суб'єктів інших країн. **Ввезення капіталу**, тобто вкладання коштів іноземців у цінності чи активи країни свідчить про економічне піднесення, дотримання норм права, соціальну стабільність, обмеженість корупції та тіньової економіки в країні.

Науково-технічне співробітництво – це поєднання інтелектуальних потенціалів різних країн з метою взаємного наукового збагачення, реалізації спільних програм та задоволення певних груп господарських потреб.

Валютно-фінансові відносини являють собою не лише обмін валют для реалізації поточних міжнародних угод, а й кредитні операції, спільну податкову політику тощо.

Міжнародна міграція робочої сили – це територіально-географічне переміщення працездатного населення. Найчастіше виступає як тимчасова або сезонна міграція та зміна постійного місця проживання.

3. Ціна світового ринку

Глобалізація – це якісно новий етап взаємозалежності національних економік на основі поглиблення інтернаціоналізації світового господарства, інтенсифікації міжнародних переміщень товарів, послуг, капіталу, робочої сили і технологій. Фактично, вона являє собою створення єдиного світового економічного „організму”, хвороба одного з „органів” якого відбивається на усіх інших.

Світовий ринок – це система міжнародних економічних відносин, що поєднує виробників продукції та її споживачів з різноманітних країн світу.

Слід згадати, що такий показник як чистий експорт, розраховується як складова частина ВВП за витратами. Крім того значна частина країн потребують виходу на світовий ринок, враховуючи недостатню місткість внутрішнього ринку або надлишковий попит на продукцію національного виробництва за межами країни. Також існують країни, що є залежними від імпортової продукції, незважаючи на високий ресурсний потенціал – США, Китай, Росія.

Специфікою функціонування світового ринку є те, що він орієнтується на найвищий рівень розвитку продуктивних сил і світова ціна, як правило, є вищою або нижчою ніж рівень цін всередині країни або на локальному міжнародному ринку. Це зумовлено тим, що, по-перше, світовий ринок спрямований на задоволення абсолютних потреб світового суспільства. По-друге, рівень конкурентоспроможності країн, що виходять з пропозицією на світовий ринок є значно вищим, ніж тих країн, що здійснюють реалізацію на міжнародному ринку. По-третє, попит на світовому ринку в більшості випадків є нееластичним. Четверте: обмін товарів на світовому ринку відбувається не на основі національних витрат окремо взятої країни, а на основі **інтернаціональних** витрат, які визначаються витратами країн, що мають *порівняльні переваги* у виробництві певного товару.

Інтернаціональні витрати лежать в основі світових цін, базовою з яких є ціна, що формується в процесі здійснення найбільших за обсягом, регулярних торговельних угод у конвертованій валюті. Конкретна світова ціна для кожної окремої угоди відхиляється від базової на величину транспортних витрат з урахуванням певної системи можливих знижок: звичайна, сервісна, комплектуюча, спеціальна тощо.

Експорт товарів за ціною нижчою ніж ціна, що існує в країні називається **демпінгом**, та може використовуватись в якості одного зі способів ведення економічної війни.

У формуванні світової ціни приймають участь попит і пропозиція. Світовий ринок дедалі більше орієнтується не на товарний обмін, а на торгівлю інформацією, результатами наукових досліджень, новими технологіями.

4. Платіжний і торговий баланси

Платіжний баланс (ПБ) – це вартісне співвідношення між сумою платежів отриманих суб'єктами даної країни із-за кордону, і сумою платежів здійснених країною за кордон протягом певного періоду.

Статті платіжного балансу фіксують всі операції, які мають місце між резидентами країни та закордоном, і включають до себе операції з капіталом, експорт та імпорт товарів і послуг, прибутки від інвестицій та поточні грошові перекази.

Торговий баланс (ТБ) є складовою частиною ПБ, що відображає співвідношення між товарним експортом країни та її товарним імпортом (при цьому послуги не враховуються). Якщо експорт перевищує розмір імпорту, то створюється *“позитивне сальдо торгового балансу”*. Якщо ж імпорт перевищує обсяг експорту, тоді виникає *“зовнішньоторговий дефіцит”*.

Крім ТБ до ПБ входять баланс товарів і послуг та баланс поточних операцій.

5. Валютний курс та валютні системи

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, що виражена в грошових одиницях іншої країни. Така ціна може встановлюватись виходячи зі співвідношення попиту та пропозиції на певну валюту в умовах валютного ринку, або визначатись рішенням уряду чи його головним фінансово-кредитним органом.

В Україні офіційні курси валют щоденно встановлює НБУ, на підставі здійснених суб'єктами країни внутрішньо- та зовнішньоекономічних операцій. За цими курсами НБУ здійснює кредитування та зовнішньоекономічну діяльність. Вони є базою для визначення курсів валют комерційними банками, які не повинні суттєво відрізнятись від офіційного курсу (курс купівлі як правило нижче — продажу вище).

Основою для визначення валютного курсу є співвідношення купівельної спроможності різних національних валют. **Купівельна спроможність** валюти визначається як кількість товарів та послуг, які можна придбати за грошову одиницю.

Розрізняють **фіксовані** (командна економіка) та **гнучкі** валютні курси.

Валютна система – це державно-правова форма організації валютних відносин держави. Їх головна мета – ефективне посередництво між платежами за експорт та імпорт товарів, капіталу, послуг, інших взаємовідносин між країнами та створення сприятливих умов для розвитку виробництва всередині окремих країн та міжнародного поділу праці.

Розрізняють національну, міжнародну та світову валютні системи.

Національна валютна система – це форма організації валютних відносин однієї держави з іншими, що визначається національним

законодавством з урахуванням норм міжнародного права. Її призначення – забезпечення безперервних розрахунково-платіжних відносин всіх економічних суб'єктів країни із зовнішнім світом, накопичення золотовалютних резервів та використання їх в інтересах суспільства.

Міжнародна валютна система регулює валютні операції між групою держав. Прикладом такої системи може бути створена в 1979 році Європейська валютна система, до складу якої входять країни – члени ЄЕС. Принципи її функціонування розробляються групою держав, закріплюються договорами та тісно пов'язуються з національними валютними системами. Основними елементами міжнародної валютної системи можуть бути:

- міжнародні розрахункові одиниці (ЕКЮ, євро, СДР);
- міжнародні валютні фонди та кредитно-розрахункові організації;
- узгоджений режим регулювання валютних курсів.

Світова валютна система – це спеціально розроблена і закріплена договорами форма організації валютних відносин між більшістю країн світу.

Принципи та організаційні основи сучасної світової валютної системи були визначені **Ямайською угодою** країн-членів Міжнародного валютного фонду в 1976 році. МВФ був створений в 1944 році в місті Бреттон-Вудс (США), як міжурядова установа при ООН для реставрації міжнародної торгівлі та валютних відносин після другої Світової війни.

В якості міжнародних грошей, сьогодні застосовують:

- 1) грошові одиниці розвинутих країн, зокрема долар США;
- 2) грошові одиниці крупних міждержавних утворень – євро в Європі;
- 3) розрахункові знаки міждержавних установ:

ЕКЮ (European Currency Unit (ECU)) – “європейська грошова одиниця” – розрахункова одиниця Європейського банку реконструкції та розвитку, спочатку її вартість визначалась на основі купівельної спроможності 9 провідних європейських валют. Зараз не використовується.

СДР (Special Drawing Rights (SDR)) – спеціальні права запозичення, безготівкова розрахункова одиниця Міжнародного валютного фонду. Механізм дії: весь обсяг СДР розподіляється між країнами-учасниками, а на отриману суму країна може залучати кредити інших країн, що відбувається під контролем МВФ. Такі операції дозволяють розширити можливості та межі суспільного відтворення на рівні національної економіки окремої країни.

Література:

1. *Яковенко Р. В.* Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
2. *Яковенко Р. В.* Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. *Яковенко Р. В.* Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. *Яковенко Р. В.* Робоча програма дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання за галуззю знань 13 „Механічна інженерія”, спеціальностей 131 „Прикладна механіка”, 133 „Галузеве машинобудування”, 274 „Автомобільний транспорт”, 192 „Будівництво та цивільна інженерія” / Р. В. Яковенко, Г. К. Волчкова. – Кропивницький : КНТУ, 2017. – 36 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6986/1/200pdf.PDF>.
5. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для технічних спеціальностей : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кропивницький : КНТУ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6135/1/konsp16.PDF>.
6. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина перша. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 68 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6171/1/konspek1.PDF>.
7. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : конспект лекцій. Частина друга. / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 80 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6172/1/konspek2.PDF>.
8. *Яковенко Р. В.* Основи економічної теорії для студентів юридичного факультету : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КІРУЕ, 2016. – 50 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6419/1/konsUF.PDF>.
9. *Яковенко Р. В.* Економічна теорія : опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей „Менеджмент” та „Міжнародні економічні відносини” / Роман Яковенко. – Кропивницький: КНТУ, 2016. – 72 с. : іл. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6168/1/Konspekt16O.PDF>.
10. *Яковенко Р. В.* Наукова робота студентів : методичні поради та рекомендації / Роман Яковенко. – Кіровоград : „ПіК”, 2009. – 40 с. Доступно за адресою: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6104/1/nrsss17.PDF>.
11. *Яковенко Р. В.* Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Економічна теорія” / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : КНТУ,

20016. – 17 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6318/1/test16pdf.PDF>.

12. Яковенко Р. В. Тести для контролю знань з навчальної дисципліни „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2011. – 24 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6319/1/test16teh.PDF>.

13. Яковенко Р. В. Економічна теорія : зразки практичних розрахункових робіт / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 22 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6424/1/zrazki.PDF>.

14. Яковенко Р. В. Актуальна тематика наукових досліджень студентів / Роман Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 5 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7097/1/256pdddf.PDF>.

15. Яковенко Р. В. Питання до заліку з дисципліни „Основи економічної теорії” для студентів денної та заочної форми навчання / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6989/1/203pdf.PDF>.

16. Яковенко Р. В. Вопросы для зачёта/экзамена по курсу «Основы экономической теории» в 2017-2018 учебном году для иностранных студентов / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2017. – 4 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7096/1/255pdf.PDF>.

17. Яковенко Р. В. Активізація контролю знань з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 8 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7414/1/301pdf.PDF>.

18. Яковенко Р. В. Допоміжна частина з паралельного вивчення економіки та англійської мови / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 11 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7415/1/302pdf.PDF>.

19. Яковенко Р. В. Економічні категорії, економічні показники та економічні закони : навчальний посібник з курсу «Основи економічної теорії» для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 20 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7416/1/303pdf.PDF>.

20. Яковенко Р. В. Анотація курсу „Основи економічної теорії” для технічних спеціальностей / Р. В. Яковенко. – Кропивницький : ЦНТУ, 2018. – 7 с. Доступно за адресою:
<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7394/1/293pdf.PDF>.

21. Яковенко Р. В. Глобальна економіка : методичні вказівки до вивчення курсу / Р. В. Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2015. – 100 с.

22. Яковенко Р. В. Соціально-економічний механізм впливу на демографічні процеси, як головний чинник суспільного відтворення в умовах

глобалізації / Роман Яковенко // Теорії мікро-макроекономіки. – К. : Академія муніципального управління. – 2006. – Вип. 25. – С. 111–113.

23. Яковенко Р. В. Конвертованість валюти та економічна безпека держави / Р. В. Яковенко, К. О. Новакова // Тези доповідей студентів і магістрантів на XLVIII науковій конференції 17 квітня 2014 року. – Кіровоград : КНТУ, 2014. – С. 76–80.

24. Яковенко Р. В. Сальдо зовнішньої торгівлі послугами / Р. В. Яковенко, В. Ю. Соловійова // *Materialy XII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji* [„Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2016”]. (Перемишль, Польща, 7-15 лютого 2016 р.). – *Przemysl : Nauka i stadia*, 2016. – Vol. 2 : *Ekonomiczne nauki*. – С. 64–66.

25. Яковенко Р. В. Умови розвитку українського бізнесу в системі глобалізації та становлення глобальної економіки / Р. В. Яковенко, С. В. Ковальов // Економічні перспективи підприємництва в Україні : збірник матеріалів Всеукраїнської інтернет-конференції. 27-28 жовтня 2016 р., м. Ірпінь. – Т 2. – Ірпінь : УДФСУ, 2016. – С. 52–55.

26. Яковенко Р. В. Використання досвіду міжнародних організацій в процесі регулювання розвитку людського потенціалу / Роман Яковенко // Розвиток економічної думки : зб. наук. праць. – Кіровоград : „Поліграф-сервіс”. – 2008. – Вип. 1. – С. 6–10.